

Modersmålsundervisning – Grønlandsk i Danmark

Af Karina Kleivan

Indledning

Jeg vil i det følgende præsentere nogle generelle problemstillinger vedrørende modersmålsundervisning i Danmark, samt nogle mere specifikke problemstillinger hvad angår grønlandsk, og på basis heraf nogle foreløbige konklusioner.

Betingelser

Ifølge »Bekendtgørelse om folkeskolens undervisning af fremmedsprogede elever, af 20. nov. 1984« har danske kommuner pligt til at tilbyde modersmålsundervisning til tosprogede¹ skoleøgende børn, hvis vel og mærke en række kriterier er opfyldt. Først og fremmest skal en eller begge forældre have et andet modersmål end dansk, der desuden er det primære talesprog i familien, derudover skal der være tilmeldt minimum 12 elever, og undervisningen skal varetages af »en kvalificeret lærer«. Er der ikke nok elever til at et hold i det pågældende sprog kan oprettes, har kommunen pligt til at henvise til andre kommuner indenfor amtet, der er dog ingen garanti for at hold bliver oprettet. Undervisningen, der er frivillig, finder sted – med få und-

tagelser – uden for normal skoletid i et omfang af 3-5 timer om ugen.

Vilkår

Det er alment kendt, at modersmålsundervisningen ofte er af ujævn kvalitet, hvilket har mange årsager. Dels er undervisernes kvalifikationer af skiftende karakter, dels er de meget alene om undervisningen, da de ikke har centrale læseplaner at henholde sig til og kun i ringe grad – p.gr.a. lidet attraktive ansættelsesforhold – har mulighed for at trække på kollegial støtte og samarbejde. Desuden kæmper mange modersmålslærere en evig kamp for at skaffe egnede materialer til undervisningsbrug.

Yderligere forhindrer de strukturelle rammer en optimal undervisning, da de min. 12 max. 28 elever på hvert hold kan spænde fra 6-årige til 16-årige. Ligesom det ikke er ualmindeligt, at deltagerne oven på en fuld skoledag må ud på en længere rejse – eksempelvis til nabokommunen – for at modtage modersmålsundervisningen, hvilket ikke kan siges at være befordrende for ind-

læringen. Derudover vanskeliggør det lave ugentlige timetal (3-5), at eleverne udvikler alderssvarende mundtlige og skriftlige færdigheder i modersmålet.

Generelt kan man konstatere, at mellem 35-50 % af de tilbudsberettigede børn, der tager imod den frivillige undervisning, oftest kun nøjes med at følge den de første skoleår. Som forklaringer kan nævnes, at den ekstra undervisning – og evt. lang transporttid – ofte opleves som for belastende i de ældre og mere lektiekrævende klasser. Ligesom manglen på fritid, manglen på inspirerende materialer og pædagogisk kvalificerede undervisere samt stor alders- og kundskabsspredning på holdene alle er faktorer, der spænder ben for fortsat engagement og udbytte.

Trods mange års løfter og konkret arbejde er der endnu ikke kommet en opdateret bekendtgørelse om modersmålsundervisningens mål og midler.² Når modersmålsundervisningen endnu ikke er set efter i sømmene og underlagt de samme kvalitetskrav som undervisningen i folkeskolen, skyldes det, at den gennem alle år har været en politisk omstridt størrelse, hvis nedlæggelse eller fortsættelse Folketinget jævnligt debatterer.

Formål

I Bekendtgørelsen af 1984 fastslås, at formålet med undervisningen er »at eleverne vedligeholder og udvikler deres kendskab til modersmålet og til forholdene i hjemlandet. Det skal tilstræbes, at eleverne ikke mod forældrenes ønske mister tilknytningen til hjemlandet, og

at muligheden for at tage ophold i forældrenes hjemland lettes« (§13).

Der må siges at være stor forskel på formålet i 1984 og hvad fagfolk i dag vurderer er det vigtige i modersmålsundervisningen, nemlig ikke at muliggøre en hjemvenden men at give barnet fodfæste i familiens oprindelsessprog og -kultur for derigennem at opnå en vellykket integration i det danske samfund. Et godt og sikkert fundament i modersmålet skal således sikre, at barnet udvikler en god og sikker beherskelse af dansk.

Der er altså en distance mellem det oprindelige formål og det nuværende. Men jeg tror der er basis for at vurdere, at mange forældres ønske om at deres børn deltager i modersmålsundervisning – afhængig af en række individuelle faktorer – stadig vil være i pagt med formålet i Bekendtgørelsen af 1984, nemlig sikre muligheden for »at vende hjem«, permanent eller for en kortere eller længere periode. Dette er en motivation og en ambition, som man også kan finde hos grønlandske forældre, hvis børn vokser op i Danmark.

Den grønlandske modersmålsundervisning

Det hører til undtagelsen, at der tilbydes modersmålsundervisning i grønlandsk i kommunal regi. I de fire kommuner, hvor der bor flest grønlandere – København, Århus, Aalborg og Odense – har der gennem de seneste år kun været oprettet få hold og flere steder med en tendens til, at de ikke bliver opretholdt skoleåret ud grundet svigtende tilslutning fra elevernes side.

De foreløbige forklaringer – som kræver en nærmere systematisk undersøgelse – tyder på, at mange af de tilmeldte elever ofte kun har få færdigheder i grønlandsk. Desuden skal bemærkes, at det ikke altid er muligt at fremskaffe en kvalificeret lærer.

Fra kommune til kommune eksisterer der en yderst varieret praksis med hensyn til, hvordan man administrer tilbuddet om modersmålsundervisning. Ikke alle kommuner er således lige ivrige efter at gøre forældrene opmærksomme på muligheden for, at deres børn kan deltage gratis i modersmålsundervisning, og at kommunen har pligt til at oprette hold, hvis der er nok tilmeldte.

Derudover kan det tænkes at flere kommuner – med Aalborg som en markant undtagelse, idet denne kommune har en lang og prisværdig tradition for modersmålsundervisning i grønlandsk og færøsk – slet ikke har øje for, at man burde eller kunne tilbyde undervisning i grønlandsk, da modersmålsundervisning jo er noget »de andre«, så som tyrkere, pakistanere og somalier modtager, enten for at kunne vende hjem eller for at blive bedre integreret. Set i dette perspektiv kan modersmålsundervisning til grønlændere opfattes som »en ren fornærmelse«, som en kommunalpolitiker fra Fredericia, jeg for nylig diskuterede emnet med, formulerede det.

Men undervisning i familiens oprindelsessprog handler ikke kun om, at et veludviklet modersmål fremmer indlæringen af dansk og dermed integrationen eller at det muliggør repatriering. Alderssvarende færdigheder i modersmålet kan desuden have afgørende og

vidtrækkende betydning for barnets og den unges identitet og selvfølelse.

Sproglig mindreværd

En interessant undersøgelse om sprogbrug blandt grønlandske studerende er for nylig blevet gennemført af to studerende ved Københavns Universitet – Naja A. Lund og Naaja H. Natahanelsen (refereret i Undervisningsministeriets Nyhedsbrev nr. 21, 2000).

Undersøgelsen dokumenterer effekterne af daniseringen og den efterfølgende grønlandisering, idet 138 af de 190 deltagere (der alle er født før 1979) ikke taler grønlandsk på modersmålsniveau. Langt de fleste af disse opfatter sig som grønlændere og ønsker at bo og arbejde i Grønland, men 61% ud af de 138 melder om generelle problemer i forbindelse med ikke at kunne tale grønlandsk på modersmålsniveau. 27% nævner at det er problematisk i forhold til familien, det samme gør sig gældende for 57% i forhold til jobsituationer, og 55% føler sig decideret diskrimineret, fordi de ikke taler grønlandsk. 71% har i varierende grad oplevet nedtrykthed over deres manglende grønlandske færdigheder, og 41% melder, at deres selvtilid er negativt påvirket af samme faktor.

Samtidig med at unge grønlændere – født før 1979 – oplever forskelligartede problemer hvis de ikke behersker grønlandsk på tilstrækkeligt højt niveau, tyder det på, at generationen født efter 1979 ikke behersker dansk i tilstrækkelig høj grad og derfor kan få problemer med at gennemføre en videregående uddannelse. Undersøgelsens forfattere

foreslår derfor, som et bidrag til sprogdebatten, at de to sprog burde sidestilles, således at man bevæger sig væk fra en enten-eller sprogsituation til en både-og.

Andetsprogsundervisning

Først i de senere år er der for alvorlig fremvokset en mere generel bevidsthed om vigtigheden og nødvendigheden af at tosprogede børn (afhængig af deres dansk kundskaber) undervises i dansk som andetsprog og ikke i dansk som modersmål.

I Undervisningsministeriets Faghæfte 19, »Dansk som andetsprog« hedder det: »Formålet med undervisning i dansk som andetsprog er, at tosprogede elever på baggrund af deres sproglige og kulturelle forudsætninger tilegner sig færdigheder i at forstå og anvende talt og skrevet dansk. Undervisningen skal fremme elevernes lyst til at bruge dansk, og den skal udvikle deres bevidsthed om dansk kultur, sprog og sprogbrug samt om sprogtilegnelse (...) Undervisningen skal fremme den enkelte elevs personlige og sproglige udvikling og forståelse af samspillet mellem dansk sprog og kultur og elevernes modersmål og kulturbaggrund. Undervisningen skal herved bidrage til, at eleven udvikler forudsætningen for en aktiv og ligeværdig deltagelse i skole, uddannelse og samfund«.

Hvis »dansk« blev udskiftet med »grønlandsk« kunne ovenstående citat fint dække, hvad en undervisning i grønlandsk som andetsprog burde indeholde og føre frem til for den enkelte elev.

Det kunne således tænkes, at bl.a. nogle af de overvejende dansktalende børn af grønlandske forældre i Danmark snarere har brug for undervisning i grønlandsk som andetsprog end i grønlandsk som modersmål.

Støtteforanstaltninger

Hjemmestyrets lovgivning på undervisnings- og uddannelsesområdet viser opmærksomhed overfor det faktum, at ikke alle er de facto tosprogede, men at sprogstimulerende tiltag til fordel for enten grønlandsk eller dansk kan være nødvendige. I Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 3 af 6. februar 1998 om uddannelsesstøtte hedder det:

»For uddannelser uden for Grønland ydes der fuld dækning af deltagerudgifter i forbindelse med grønlandskundervisning og nødvendig ekstraundervisning. Behovet for ekstraundervisning skal dokumenteres ved indstilling fra en vejleder« (§ 54).

I den pågældende bekendtgørelse er ekstraundervisning i grønlandsk specificeret, men formuleringerne må også kunne siges at dække muligheden for ekstraundervisning i dansk, med reference til førnævnte undersøgelse. Men selvom Hjemmestyret yder støtte til ekstraundervisning, derunder i grønlandsk, er etablering af undervisningen afhængig af enkeltpersoners initiativ. Der er ingen central instans der sørger for tilmeldinger, lokaler, lærer og materialer.

De Grønlandske Huse

Hvis grønlandske børn og unge opvokset eller på længerevarende ophold i

Danmark skal opretholde eller videreudvikle deres færdigheder i grønlandsk, er det næppe nok at satse på den kommunale indsats eller på nogle af de få aftenskoletilbud. Det kræver snarere mere målrettede og overordnede strategier, ikke mindst hvad angår muligheden for at tilrettelægge undervisningen som enten modersmålsinstruktion eller som grønlandsk som andetsprog.

En vej frem kunne være at samle både den kommunale modersmålsundervisning, den støtteberettigede ekstraundervisning samt fremmed- og andetsprogsundervisningen ét sted. Nogle eller alle af de fire Grønlandske Huse i Danmark ville være det mest naturlige fokuspunkt for en sådan undervisningsintensivering. Fordelen ville bl.a. være, at man bedre ville kunne skabe kvalitet i undervisningen gennem fastholdelse af kvalificerede lærerkræfter, opbygning af materialesamling og erfaring med undervisningsdifferentiering.

Opgaven kunne ses som en forlængelse af Husenes nuværende arbejde, hvor der foregår nogen undervisning i grønlandsk og i sammenhæng med Husenes rådgivning af studerende, der ønsker at læse i Danmark eller i Grønland. I et fremadrettet perspektiv kunne opgaven desuden ses som en styrkelse af De Grønlandske Huse som aktivitets- og kulturcentre og som et led i Husenes forpligtigelse til at varetage grønlandske interesser i Danmark.

De forbedrede muligheder ville give grønlandske børn og unge en bedre mulighed for at blive dobbeltsprogede til gavn for Grønland, for Danmark og ikke mindst for det enkelte individs selvopfattelse samt valgmuligheder med hensyn til fremtidig bopæl og virke.

Litteratur

- Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 3 af 6. februar 1998 om uddannelsesstøtte.
- Holmen, Anne & J.N. Jørgensen (red.): Modersmålsundervisning i mindretalssprog i Danmark, Københavnerstudier i tosprogethed, bind 29. Danmarks Lærerbhøjskole, København, 1998.
- Korczynski, Anne-Mette: »Modersmålsundervisning i folkeskolen«, s. 57-60 i Sprogforum nr. 12, 1998.
- Undervisningsministeriet; Faghæfte 19, Dansk som andetsprog, København, 1995.
- Undervisningsministeriets Bekendtgørelse nr. 583 af 20. november 1984 om modersmålsundervisning for fremmedsprogede elever i folkeskolen.
- Undervisningsministeriets Nyhedsbrev 21, 2000.

Noter

1. Betegnelsen »tosprogede børn«, som Undervisningsministeriet i 1993 officielt fastslog skulle erstatte betegnelsen »fremmedsprogede børn«, defineres som børn, hvor den ene eller begge forældre har et andet sprog end dansk som modersmål. Udtrykket skal altså ikke nødvendigvis opfattes bogstaveligt som dækkende børn, der taler to sprog lige godt. Variationen indenfor kategorien »tosprogede børn« er således yderst stor, både hvad angår beherskelse af dansk og af (forældrenes) modersmål. Skiftet i terminologi reflekterer primært det ændrede syn på disse børn fra potentiel problem til potentiel ressource.
2. Undervisningsministeriet oplyser dog i skrivende stund, at en ny bekendtgørelse, der afløser den fra 1984, offentliggøres foråret 2001.